

PILIE TIŠKU MO

studijos
santrauka

SVJET
NVO
TINKLAS | MO

SVIET NVO TINKLAS | IMO

Nacionalinis švietimo NVO tinklas susibūrė siekiant efektyvesnės ir kokybiškesnės švietimo politikos Lietuvoje bei glaudesnio nepriklausomų švietimo veikėjų ir institucijų bendradarbiavimo ją įgyvendinant. Tinklas vienija nacionalines įvairiose švietimo srityse veikiančias nevyriausybinės organizacijas.

Studija parengta pagal projektą „NVO vienijančių asociacijų institucinis stiprinimas“ finansuojamą Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

Aktualumas

Sparčiai besikeičiančiame šiuolaikiniame pasaulyje pilietiškumas įgyja vis didesnę vertę. Netikrų naujienų (angl. fake news) plitimas, geopolitinė situacija visame pasaulyje, vartotojiškumo augimas, interneto, o kartu ir socialinių medijų plėtra, lemianti plokštėjančius santykius, kuria naujus iššūkius, kuriuos būtina spręsti nuosekliai ir sistemingai. Nepaisant technologijų plėtros teikiamų galimybių ir turimo potencialo mažinti socialinę atskirtį, didinti visų piliečių dalyvavimą visuomeniniame gyvenime, savaime ši skirtis nesumažės. Aukštesnio socialinio ekonominio statuso asmenys dažniau yra geriau technologiškai išprusę ir turi daugiau kapitalo (ir finansinio, ir socialinio), leidžiančio susidoroti su įvairiais iššūkiais. Valstybėms tikslingai neinvestuojant ir neugdant piliečių sąmoningumo, gebėjimo įsitraukti į sprendimų priėmimą, aktyvaus dalyvavimo skirtis ateityje gali tik didėti.

Nepaisant esamų programų bei tam kasmet skiriamų lėšų, pilietinis ugdymas neduoda rezultatų – menkas pilietinis aktyvumas ir dešimtmetį iš esmės nekintantys rezultatai (remiantis Pilietinės galios indeksu) verčia suabejoti pilietiškumo pagrindų ugdymo mokykloje efektyvumu. Dažnai mokiniai, paklausti, kokias pilietines veiklas žino, neranda tikslių žodžių, pilietinę veiklą siedami su politiniu dalyvavimu.¹ O „mokytojams trūksta žinių, įgūdžių ir metodinių gairių kokybiškam, įdomiam ir motyvuojančiam tam tikrų temų dėstymui ir mokinių vertinimui, nėra gerai išvystytos ir nuoseklios mokytojų mokymų ir kvalifikacijos tobulinimo sistemos.“² Švietimo ir mokslo ministerijos teigimu, bet kokia pamoka, dėstoma vieną kartą per savaitę, valstybei per metus atsieina apie 15 mln. eurų. •

1 Pilietinės visuomenės institutas, Pilietiškumo būklės kokybinis tyrimas, 2012. 2 p.

2 Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl Pilietinio ir tautinio ugdymo 2016–2020 metų tarpinstitucinio veiksmų plano patvirtinimo“, 2016, Vilnius.

1. Pilietiškumo ugdymas Lietuvos mokyklose

Pilietiškumo ugdymu mokykloje siekiama, „kad mokiniai įgytų žinių ir gebėjimų, išsiugdytų nuostatas, būtinas, kad galėtų aktyviai ir atsakingai dalyvauti Lietuvos demokratinės valstybės ir pilietinės visuomenės gyvenime.“³ Siekiant šio tikslo ugdymo procese integruojamos kelios veiklos sritys: visuomenės pažinimas ir tyrinėjimas; dalyvavimas ir pokyčių inicijavimas bendruomenėje; socialinių ryšių kūrimas ir palaikymas.

Pilietiškumo ugdymas mokykloje vykdomas keliais skirtingais būdais:

1. Pilietiškumo ugdymas integruojamas į kitų dalykų bendrąsias 5–10 klasių programas.
2. Atskiras pilietiškumo pagrindų kursas 9–10 klasėse.
3. Socialinė veikla 5–10 klasėse. Mokyklos gali numatyti ir kitokias pilietiškumo ugdymo formas ir būdus nei pirmiau nurodytos. •

3 Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Socialinis ugdymas. 81 p.

1.1. Pilietinė galia, kurią suteikia aktyvus dalyvavimas

Kaip ir visos visuomenės, jaunimo pilietinę galią itin didina dalyvavimas popamokinėje, neformaliojo ugdymo veikloje tiek mokykloje, tiek už mokyklos ribų: kuo daugiau įvairių organizacijų veikloje dalyvauja jaunuoliai, tuo didesnė jų pilietinė galia (žr. 1 lentelę), ir ypač – dalyvavimas įvairiose pilietinėse veiklose⁴. „Didelę įtaką jaunimo pilietinei galiai turi jų įsitraukimas ir dalyvavimas savanoriškoje veikloje. <...> Savanoriškoje veikloje dalyvavusio jaunimo pilietinės galios indekso reikšmės daugiau nei dešimt balų yra didesnės nei jaunimo, kuris neturi savanoriavimo patirties.“⁵

Organizacijų skaičius, kuriame dalyvauja jaunuoliai	PGI balas
0	36,1
1	38,4
2	44,3
3	48
4 ir daugiau	49,7

Lentelė nr. 1. Sudaryta autorių.

4 Pilietinės visuomenės institutas, Pagrindiniai Lietuvos visuomenės pilietinės galios indekso rodikliai 2016 m., 2017, Vilnius. 2 p.

5 Pilietinės visuomenės institutas, Pagrindiniai Lietuvos visuomenės pilietinės galios indekso rodikliai 2016m., 2017, Vilnius. 3 p.

1.2. Teorinių žinių pakanka, reikia mokytis aktyviai dalyvauti

Tarptautinio pilietinio ugdymo ir pilietiškumo tyrimo (ICCS) rezultatai parodė, kad Lietuvos aštuntokų pilietinės žinios (505 taškai) yra panašios kaip ir kitų šalių, dalyvavusių tyrime (vidurkis 500), bet šiek tiek mažesnės už Europos šalių vidurkį, kuris yra 514.⁶ Lietuva yra viena iš keturių šalių, kuriose mažiausia dalis mokytojų teigė pilietinio ugdymo tikslu matantys supažindinimą su politinėmis, socialinėmis ir pilietinėmis institucijomis.⁷

Nors Lietuvos moksleivių teorinės žinios yra pakankamai aukšto lygio – net 70 proc. Lietuvos mokinių atsakė teisingai į teorinius klausimus apie rinkimų sistemą (ES vidurkis 47 proc.), – daugiau kaip 70 proc. mokinių netiki, kad jų balsas gali nulemti sprendimų priėmimą. Taip pat remiantis Eurobarometro atliktu tyrimu, Lietuvoje 63 proc. jaunimo yra nelinkę įsitraukti į visuomeninę veiklą, o Europos Sąjungos vidurkis yra 44 proc.⁸

„70 proc. mokinių netiki, kad jų balsas gali nulemti sprendimų priėmimą“

6 Tarptautinis pilietinio ugdymo ir pilietiškumo tyrimas (International Civic and Citizenship Education Study), 2010, Vilnius.

7 Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, Tarptautinis pilietinio ugdymo ir pilietiškumo tyrimas (International Civic and Citizenship Education Study), 2010, Vilnius.

8 Makauskaitė, M., Pikžimis, A., Pilietinio ugdymo efektyvinimas bendrojo ugdymo mokyklose. Geriausios tarptautinės praktikos ir jų pritaikymo galimybės Lietuvoje, 2015. 3 p.

1.3. Pilietiškumo pamokų kokybės klausimas

„tyrimuose išryškėjo pačių mokytojų įvardytas kompetencijų stygius, ypač gebėjimo diskutuoti su mokiniais“

Pilietinės visuomenės instituto 2012 m. tyrimas atskleidė, kad pilietinis ugdymas yra nuvertinamas tiek mokytojų, tiek mokinių. Tokį įspūdį sudaro tai, jog šis dalykas neturi egzamino, taip pat neretai jis yra vertinamas ne pažymiu, o įskaita.⁹ Mokiniai pasigenda pilietiškumo pagrindų pamokose gaunamos informacijos aktualumo. Jiems įdomūs kasdien aplink juos vykstantys pilietiniai procesai, tačiau mokytojai mokantys pilietiškumo pagrindų, nesijaučia turį užtektinai kompetencijų diskutuoti su mokiniais politinių, ekonominių aktualijų klausimais.¹⁰

Pristatytuose tyrimuose išryškėjo pačių mokytojų įvardytas kompetencijų stygius, ypač gebėjimo diskutuoti su mokiniais apie politiką bei padėti suprasti šalies politinį gyvenimą.¹¹ Pilietinio ir tautinio ugdymo 2016–2020 metų plano esamos situacijos analizėje taip pat teigiama, kad „mokytojams trūksta žinių, įgūdžių ir metodinių gairių kokybiškam, įdomiam ir motyvuojančiam tam tikrų temų dėstymui ir mokinių vertinimui, nėra gerai išvystytos ir nuoseklios mokytojų mokymų ir kvalifikacijos tobulinimo sistemos.“¹²

⁹ Pilietinės visuomenės institutas, Pilietiškumo būklės kokybinis tyrimas, 2012. 1 p.

¹⁰ Makauskaitė, M., Pikžirnis, A., Pilietinio ugdymo efektyvinimas bendrojo ugdymo mokyklose. Geriausios tarptautinės praktikos ir jų pritaikymo galimybės Lietuvoje, 2015. 4 p.

¹¹ Pilietinės visuomenės institutas, Pilietiškumo būklės kokybinis tyrimas, 2012. 5 p.

¹² Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl Pilietinio ir tautinio ugdymo 2016–2020 metų tarpinstitucinio veiksmų plano patvirtinimo“, 2016, Vilnius.

Valstybės planas, kaip gerinti pilietinį ugdymą

Nemaža dalis pirmiau aptartų problemų yra įvardyta Pilietinio ir tautinio ugdymo 2016–2020 metų tarpinstituciniame veiksmų plane. Šiame plane yra užsibrėžtas ambicingas tikslas: „pilietinio ir tautinio ugdymo priemonėmis įgalinti Lietuvos pilietį prisiimti asmeninę atsakomybę už Lietuvos dabartį ir ateitį.“¹³ Tikslui įgyvendinti yra išsikelti trys didelės apimties uždaviniai, tačiau šių uždavinių įgyvendinimo galimybės abejotinos. Plane numatyta daugiau kaip 30 veiklų, 2016–2018 m. kiekvienai iš šių veiklų per metus vidutiniškai skiriama po 30 tūkst. eurų iš valstybės biudžeto lėšų.¹⁴ Plane numatytos veiklos yra labai skirtingos, nėra aiškios vizijos ar prioritetų, todėl lėšų išbarstymas visoms sritims išties niekaip nepadedą įgyvendinti numatytų ambicingų tikslų ir uždavinių (juo labiau kad dalis veiklų yra naujų planų ar priemonių rengimas). •

„numatytos veiklos yra labai skirtingos, nėra aiškios vizijos ar prioritetų“

¹³ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas „Dėl Pilietinio ir tautinio ugdymo 2016–2020 metų tarpinstitucinio veiksmų plano patvirtinimo“, 2016, Vilnius.

¹⁴ Pilietinio ir tautinio ugdymo 2016–2020 metų tarpinstitucinio veiksmų plano priemonės ir vertinimo kriterijai.

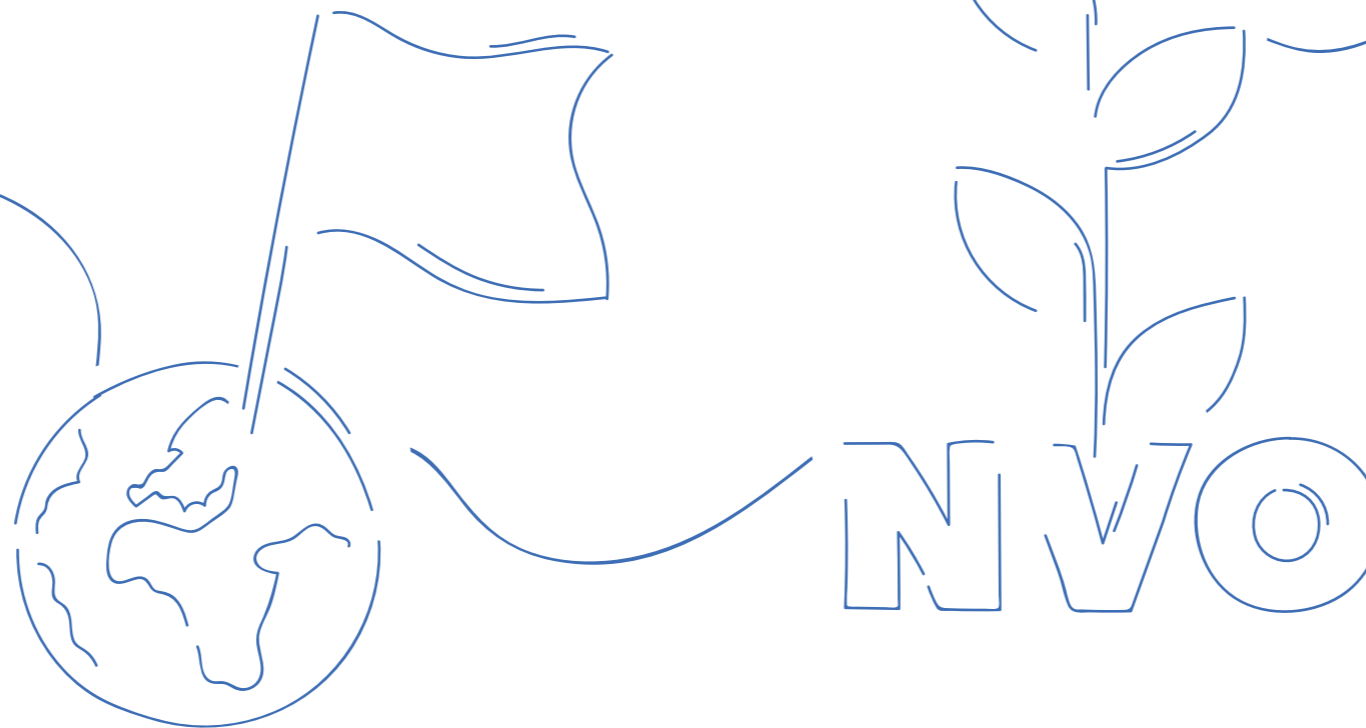
2. Pilietiškumo ugdymo tendencijos užsienyje

Lietuva yra viena iš dvidešimties šalių, kuriose pilietinis ugdymas yra atskiras privalomas mokomasis dalykas. Kai kuriose šalyse jis dėstomas nuo pradinių klasių, tačiau dažniausiai vidurinio ugdymo metu. Visose šalyse, kuriose pilietiškumas ugdomas atskirose pamokose arba jo turinys integruojamas į kitus mokomuosius dalykus, „<...> pilietinis ugdymas suvokiamas kaip tarpdalykinis ugdymo programos matmuo, todėl visi mokytojai turi prisidėti prie pilietinio ugdymo ir su juo susijusių tikslų įgyvendinimo taip, kaip nustatyta konkrečios šalies nacionalinėje ugdymo programoje.“¹⁵

Šalių, kurių moksleivių tarptautinių tyrimų rezultatai yra aukštesni, nacionalinėse ugdymo programose daugiau dėmesio skiriama pilietinio ugdymo aspektams, kurie skatina mokinių dalyvavimą priimant mokyklos sprendimus ir dalyvavimą bendruomenės veiklose, kūrimą, kaitos procesų mokykloje ir bendruomenėje stebėjimą ir analizę, dalyvavimo ir įsipareigojimo galimybių įvertinimą. Todėl dalis šalių, formuodamos pilietinio ugdymo turinį, daugiau dėmesio skiria ne sąvokoms ar žinių perteikimui, o vertybinių nuostatų formavimuisi ir gebėjimų ugdymui.¹⁶

Ugdant aktyvų pilietiškumą nemažas vaidmuo tenka išoriniams veikėjams – nevyriausybinėms organizacijoms, prisidedančioms prie pilietiškumo ugdymo. Todėl labai svarbus ir pačios valstybės požiūris bei politiniai prioritetai, susiję su šio sektoriaus veikla. Pavyzdžiui, Estijoje buvo nuspręsta panaikinti iki tol prie ministerijos veikusias valstybines institucijas, kurios dirbo neformaliojo ugdymo srityje. Buvo nuspręsta, kad neformaliojo ugdymo ir neformaliojo švietimo politikos formavimo funkcijos turėtų būti ministerijos atsakomybė, bet įgyvendinimas – ne. Todėl pinigai, kurie buvo sutaupyti panaikinus iki tol veikusias institucijas, buvo nukreipti privatiems paslaugų tiekėjams. •

„pilietinis ugdymas suvokiamas kaip **tarpdalykinis ugdymo programos matmuo**“

„neformaliojo ugdymo ir neformaliojo švietimo **politikos formavimo funkcijos turėtų būti ministerijos atsakomybė, bet įgyvendinimas - ne**“

¹⁵ Čepaitė, V., Švietimo problemos analizė. Pilietinio ugdymo įgyvendinimo politika: tikslai, priemonės, rezultatai, 2013 Vilnius, 7 p.

¹⁶ Čepaitė, V., Švietimo problemos analizė. Pilietinio ugdymo įgyvendinimo politika: tikslai, priemonės, rezultatai, 2013 Vilnius, 9 p.

3.

Apibendrinimas

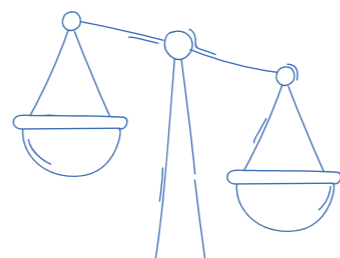
Lietuvos moksleiviai turi gerą teorinį pilietinio ugdymo parengimą, bet smarkiai atsilieka nuo savo bendraamžių Europoje pagal praktinį veikimą, realų dalyvavimą pilietiniame gyvenime. Atsižvelgiant į tai, būtina investuoti į praktinių pilietiškumo įgūdžių formavimą, ypač didelį dėmesį skiriant berniukams, mokiniams iš žemo socialinio ekonominio statuso šeimų bei regionų.

Didelėje dalyje mokyklų iki šiol neveikia mokinių savivaldos, todėl būtina skirti didesnę dėmesį demokratijos mokyklose plėtrai bei mokinių įtraukimui į sprendimų priėmimą.

Pilietinį aktyvumą, pilietinę galią ir kitus su aktyviu pilietiškumu susijusius atributus teigiamai veikia mokinių savanorystė, dalyvavimas nevyriausybinių organizacijų veikloje bei pilietinėse akcijose, todėl į pilietiškumo ugdymą būtina labiau įtraukti įvairius socialinius partnerius, ypač nevyriausybines organizacijas.

Stojant į aukštąsias mokyklas pilietinis aktyvumas, papildomos mokinio veiklos dažniausiai nieko nelemia (išskyrus kelias programas, kuriose dalyvavusiems moksleiviams gali būti pridėta papildomų balų stojant) arba lemia labai mažai, todėl siekiant paskatinti jaunos žmones aktyviau dalyvauti visuomeninėje veikloje, reikia sukurti teisingas prielaidas tokioms veikloms įvertinti ir pripažinti.

Konkretesni pasiūlymai politikos įgyvendinimui:

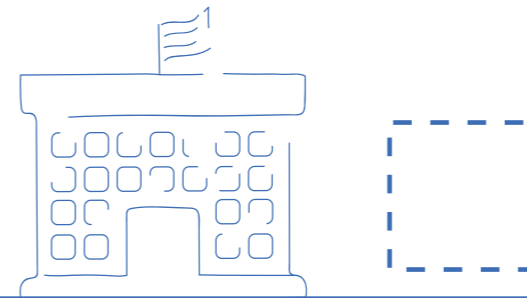

1.

Daugiau dėmesio skirti praktinių pilietiškumo gebėjimų ugdymui. To galima siekti vienu ar keliais toliau išvardytais būdais: (1) atsisakyti pilietiškumo pamokų ir sutaupyti pinigus investuoti į praktinę mokinių pilietiškumo veiklą; (2) į ugdymo planą įtraukti neformalią pilietinę

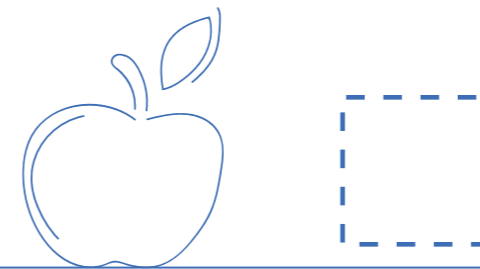
veiklą, kuri būtų privaloma siekiant gauti atestatą; (3) keisti pilietiškumo pamokų turinį, į ugdymą įtraukiant NVO, įvairių iniciatyvų atstovus, ir organizuoti praktinę veiklą.

2.

Stiprinti mokinių savivaldas, kurti palankesnę aplinką jų steigimuisi tose mokyklose, kuriose jų veikla dar nevykdoma arba vykdoma tik formaliai..

3.

Skirti papildomą tikslinę paramą NVO, siekiant, kad į pilietines veiklas būtų labiau įtrauktos šiuo metu mažiausiai įsitraukusios mokinių grupės: berniukai, žemo socialinio ekonominio statuso mokiniai bei mažesnių regionų jaunuoliai.

4.

Parengti ir įgyvendinti bandomąją

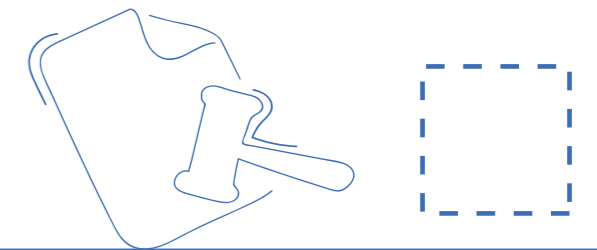
NVO ir mokyklų bendradarbiavimo skatinimo programą (sukuriant naują priemonę ar pertvarkant šiuo metu esančias / suplanuotas skatinimo priemones).

5.

Parengti mokyklų demokratizavimo gaires, kuriose būtų pateikiamos demokratinio valdymo, mokinių ir kitų socialinių partnerių įtraukimo, tarybos veiklos organizavimo rekomendacijos.

6.

Parengti ir patvirtinti neformaliu ir savaiminiu būdu įgytų kompetencijų vertinimo ir pripažinimo tvarką.

7.

Peržiūrėti pilietinio ir tautinio ugdymo programą ir atsižvelgiant į šį bei kitus naujausius pilietiškumo ugdymo situacijos Lietuvoje tyrimus ją atnaujinti. •

